

М15

3459-р

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

МАКАРЕНКО Ірина Євгенівна

УДК 37.012:373.51

**ДИДАКТИЧНІ УМОВИ МОНІТОРИНГУ
ЯКОСТІ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ У СТАРШІЙ ШКОЛІ**

13.00.09 – теорія навчання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2012

8571

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Криворізькому педагогічному інституті ДВНЗ «Криворізький національний університет», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
КОНДРАШОВА Лідія Валентинівна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри педагогіки вищої школи
і освітнього менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
КУШНІР Василь Андрійович,
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
професор кафедри математики;

кандидат педагогічних наук, доцент
ЖУК Юрій Олексійович,
Інститут педагогіки Національної академії
педагогічних наук України,
завідувач лабораторії оцінювання якості освіти.

Захист відбудеться 8 листопада 2012 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 28 вересня 2012 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інноваційний розвиток української освіти, її модернізація в умовах інтеграції до єдиного світового освітнього простору потребують кардинального підвищення якості діяльності загальноосвітньої школи.

Докорінні зміни, що відбуваються в суспільстві в умовах переходу до ринкової економіки, неминуче ведуть за собою й відповідні їм перетворення у вихованні та навчанні підрастаючого покоління, у системі управління навчально-виховним процесом. Прогнозування системи освіти та її вдосконалення не може здійснюватися без постійного відстеження й об'єктивного аналізу відповідної інформації в загальноосвітньому навчальному закладі. Тому актуальною є проблема моніторингу якості процесу навчання в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах, адже саме моніторинг є механізмом оцінювання якості освіти й навчання зокрема, що дає можливість виявляти тенденції розвитку системи загальної середньої освіти.

Офіційні документи з питань освіти (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Указ Президента України від 20.03.2008 р. № 244/2008 «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні», Постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.2011 р. № 1283 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти» та ін.) передбачають ряд пріоритетних заходів щодо забезпечення якості освіти та створення системи її відстеження, зокрема визначення комплексу критеріїв, процедур і технологій оцінювання, організацію педагогічного моніторингу та його використання як невід'ємного інструменту управління якістю освіти і якістю процесу навчання.

Між тим загально визнано, що перевірка та оцінювання знань і вмінь відіграють виключно важливу роль у процесі навчання, оскільки дають цінні відомості для його організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Тому від їхньої об'єктивності багато в чому залежить якість процесу навчання у старшій школі.

Проблему педагогічного моніторингу досліджували в різних аспектах вітчизняні та зарубіжні науковці. Так, питання педагогічної діагностики, педагогічного моніторингу, кваліметрії освіти розглянуті в працях М. Бершадського, В. Безпалька, І. Гутніка, Ю. Жука, К. Інґенкампа, І. Красновського, Т. Лукіної, О. Майорова, В. Паламарчук, Н. Самилкіної, В. Сергієнка, О. Субетто, С. Шишова, В. Царькова та ін. Процес педагогічного прогнозування досліджували В. Бондар, М. Севастюк.

Проблема якості освіти, зокрема якості навчання, досліджувалася такими вченими, як В. Луговий, О. Ляшенко та ін. Дослідженню загальних проблем контрольно-оцінювальної діяльності присвячені праці А. Белкіна, В. Бондаря, В. Вікторова, І. Гринченка, В. Звоннікова, Т. Семенцової та ін. Педагогічні ідеї та концепції щодо розвитку особистості учня й учителя в процесі навчання розглядають у своїх працях В. Андреев, З. Васильєва, В. Ковальчук, Л. Кондрашова, В. Паламарчук, І. Савицька, Є. Степанов та ін. Розгляд самоконтролю як однієї з характеристик особистості учня, компонента його самосвідомості виявлено в дослідженнях В. Болотова, Д. Карєвої, Л. Фрідмана та ін.

Серед зарубіжних авторів, що розглядають проблеми якості процесу навчання, слід назвати К. Андерсена, Б. Блума, Х. Бергмана, Дж. Ківса та ін. Вивченням

різноманітних критеріїв і показників якості навчання займаються В. Бикова, Д. Тат'янченко, С. Шишов та ін.

Моніторинг як засіб удосконалення системи інформаційного забезпечення управління освітою розглядають В. Горб, О. Локшина, О. Мітіна, С. Сіліна та ін.

На сьогодні розроблені окремі теоретичні положення педагогічного моніторингу: моніторинг процесу навчання у вищих навчальних закладах (В. Горб); моніторинг як засіб підвищення ефективності функціонування навчально-виховного комплексу (Л. Туркіна); педагогічний моніторинг у реалізації можливостей виховного середовища загальноосвітньої школи (Л. Назарова). Продуктивні моделі педагогічного моніторингу запропоновані Н. Буркіною, Є. Коротаєвою, Т. Строковою, В. Муратовою та ін.

Проте вивчення наукових джерел дає підстави стверджувати, що на сьогодні не виявлено спеціальних робіт, присвячених дослідженню дидактичних умов моніторингу якості процесу навчання, які б якнайповніше реалізували його потенційні можливості на шляху підвищення якості результатів процесу навчання учнів старшої школи.

Ускладнення завдань і способів підвищення якості процесу навчання у старшій школі зумовлюють гостру потребу в теоретичному обґрунтуванні засад моніторингу якості результатів процесу навчання, створенні необхідних дидактичних умов забезпечення його результативності. Це дозволить подолати *суперечності* між: необхідністю отримання об'єктивних, оперативних й узагальнених даних щодо якості результатів процесу навчання в загальноосвітньому навчальному закладі та відсутністю цілеспрямованої неперервної системи відстеження задля отримання цих даних; необхідністю проведення моніторингу з використанням інформаційних технологій і неготовністю вчителів загальноосвітніх навчальних закладів до їх використання тощо.

Актуальність дослідження проблеми, її практична значущість, недостатня розробленість, визначені суперечності зумовили вибір теми дисертації «**Дидактичні умови моніторингу якості процесу навчання у старшій школі**».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації входить до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри психології та педагогічних технологій Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» «Теорія і практика підготовки майбутніх педагогів до гармонізації інтелектуального та емоційного факторів навчання учнів загальноосвітніх шкіл. Дидактична концепція розвиваючої функції навчання» (№ ДР 0111U009737). Тема дослідження затверджена Вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 5 від 11.12.2008 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні при НАПНУ (протокол № 1 від 24.02.2009 р.).

Мета дослідження: визначити, обґрунтувати та експериментально перевірити сукупність дидактичних умов, що забезпечують ефективність реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі **задачі** дослідження:

1. Визначити ступінь розробленості проблеми дослідження в педагогічній теорії та практиці, уточнити понятійний апарат дослідження.

2. Розробити структурну модель моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

3. Визначити й теоретично обґрунтувати дидактичні умови реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

4. Експериментально перевірити вплив визначеної сукупності дидактичних умов на ефективність реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

5. Розробити методичні рекомендації з організації та проведення моніторингу якості процесу навчання в старшій школі за визначеною сукупністю дидактичних умов.

Об'єкт дослідження – процес навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Предмет дослідження – сукупність дидактичних умов ефективності моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

Для виконання поставлених у дослідженні завдань, перевірки сформульованої гіпотези використовувався комплекс **методів дослідження**, серед яких: *теоретичні*: порівняльний та системний аналіз філософських, психологічних і педагогічних джерел з проблеми управління якістю процесу навчання, організації внутрішньошкільного моніторингу в ЗНЗ дозволили визначити концептуальні засади дослідження, уточнити його понятійний апарат, виявити особливості процесу впровадження моніторингу в шкільну практику, визначити критерії та показники якості результатів процесу навчання, осмислити та інтерпретувати емпіричні матеріали; моделювання системи моніторингу якості процесу навчання; узагальнення та систематизація здобутих наукових результатів; *емпіричні*: спостереження, вивчення продуктів діяльності та документів, опитувальні методи (анкетування, інтерв'ювання) дозволили зібрати дані щодо стану якості результатів процесу навчання в старшій школі за всіма, наперед визначеними, показниками; з допомогою експериментальних методів (констатувальний та формувальний етапи експерименту) виявлено наявний стан моніторингу якості процесу навчання в старшій школі, а також перевірено гіпотезу про підвищення якості результатів процесу навчання шляхом упровадження моніторингу за визначеною сукупністю дидактичних умов; експертний аналіз дозволив об'єктивно оцінити розроблений дидактичний матеріал на предмет якості й відповідності навчальним програмам; *статистичні*: статистичний аналіз результатів констатувального та формувального етапів експерименту з використанням методів математичної статистики дозволив установити кількісну залежність між досліджуваними явищами й процесами та достовірність результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено сукупність дидактичних умов, які забезпечують ефективність моніторингу якості процесу навчання в старшій школі;

- *уточнено* трактування сутності поняття «моніторинг якості процесу навчання»;

- *розроблено* структурну модель моніторингу якості процесу навчання в старшій школі;

- *набули подальшого розвитку* підходи до організації внутрішньошкільного моніторингу, орієнтованого на підвищення рівня якості результатів процесу навчання в старшій школі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що визначено та експериментально перевірено вплив дидактичних умов на ефективність моніторингу якості процесу навчання в старшій школі; конкретизовано критерії та показники якості результатів процесу навчання, розроблено форму ведення зошита особистих досягнень учнів, програму коригувальної роботи вчителів з ними; створено авторський спецкурс «Підготовка вчителів ЗНЗ до організації та проведення моніторингу якості процесу навчання у шкільній практиці» та понятійно-термінологічний словник з теорії й практики внутрішньошкільного моніторингу якості процесу навчання; розроблено методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів з організації та проведення моніторингу якості процесу навчання в практиці роботи старшої школи.

Матеріали дослідження можуть бути використані в практиці роботи вчителів та адміністрації ЗНЗ, на курсах підвищення кваліфікації вчителів, у роботі центрів оцінювання якості освіти тощо.

Упровадження результатів дослідження. Основні положення щодо моніторингу якості процесу навчання старшокласників упроваджено в навчально-виховний процес навчальних закладів м. Кривого Рогу: КЗСШ № 4 (довідка про впровадження № 36 від 24.02.2012 р.); КЗШ № 7 (довідка про впровадження № 659 від 19.12.2011 р.), КЗШ № 86 (довідка про впровадження № 546 від 23.12.2011 р.), КЗШ № 52 (довідка про впровадження № 566 від 23.12.2011 р.), КЗШ № 126 (довідка про впровадження № 303 від 23.12.2011 р.), КЗШ № 63 (довідка про впровадження № 343 від 14.02.2012 р.), КЗШ № 87 (довідка про впровадження № 652 від 16.12.2011 р.), КЗШ № 51 (довідка про впровадження № 2078 від 20.12.2011 р.). Окрім цього, результати дисертаційного дослідження впроваджено в роботу Одеського регіонального центру оцінювання якості освіти (довідка про впровадження № 08/01-101 від 07.02.2012 р.) та Кіровоградського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 456 від 09.02.2012 р.).

Вірогідність і обґрунтованість результатів забезпечено загальнометодологічним підходом до розв'язання поставлених завдань, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних до його об'єкта, предмета, мети й завдань наукового пошуку на кожному етапі дослідження, репрезентативністю вибірки, якісним аналізом і кількісною обробкою експериментальних даних з використанням методів математичної статистики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було виголошено й обговорено на Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні вимірювання в інформаційному суспільстві» (Київ, 2010); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Науково-методичне забезпечення управління якістю освіти у вищих навчальних закладах» (Київ, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Вільне програмне забезпечення в освіті» (Львів – FOSS, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Управління в освіті» (Львів, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «ЗНО: реалії та перспективи» (Київ, 2011); Міжнародному форумі фахівців у галузі освітніх

вимірювань (Київ, 2012); Міжнародній літній школі «Освітні вимірювання» (Форос, 2010); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Саморозвиток особистості в освітній системі України: концепції, технології, стратегії» (Кривий Ріг, 2010); XII Регіональній науково-практичній конференції «Євронаука – 2009» (Кривий Ріг, 2009); настановчому засіданні Всеукраїнського науково-методологічного семінару «Освітні вимірювання і моніторинг якості освіти» (Ніжин, 2010); міському науково-практичному семінарі для керівників ЗНЗ «Моніторинг як складова управлінської діяльності у ЗНЗ» (Кривий Ріг, 2011). Хід і результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри психології та педагогічних технологій Криворізького державного педагогічного університету (2009–2011).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 13 публікаціях, з яких 1 методичні рекомендації, 1 понятійно-термінологічний словник, 7 статей у наукових фахових виданнях, 4 тез в матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації зумовлені логікою наукового пошуку. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (352 найменування), 19 додатків на 70 сторінках. Повний обсяг дисертації – 279 сторінок, з них 178 сторінок основного тексту, який містить 48 таблиць і 26 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет дослідження; описано методи дослідження, які використовувались для розв'язання поставлених задач; розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результатів; обґрунтовано достовірність результатів дослідження, висвітлено їх апробацію й упровадження в практику середньої школи.

У першому розділі «**Теоретичні засади моніторингу якості процесу навчання у загальноосвітніх навчальних закладах**» наведено результати теоретико-методологічного аналізу ступеня розробленості проблеми, уточнено понятійний апарат дослідження; визначено сутність моніторингу якості процесу навчання в загальноосвітньому навчальному закладі; виокремлено критерії та показники якості результатів процесу навчання.

Категоріально-понятійний апарат дослідження складено ключовими поняттями «педагогічний моніторинг», «якість процесу навчання», «моніторинг якості процесу навчання».

Моніторинг уперше був використаний у ґрунтознавстві, потім зміцнився в екології й інших суміжних науках. Його застосування починається з технічних наук і поступово впроваджується в гуманітарних.

У педагогіці моніторинг являє собою новий перспективний напрямок і є базовим компонентом у цілісному педагогічному процесі.

Нами показано, що попри існування численних трактувань кожен дослідник, виходячи з обраного аспекту розгляду, на перший план висуває найбільш важливі в контексті свого дослідження риси педагогічного моніторингу. Насамперед педагогічний моніторинг розглядається як:

- система збирання, збереження, опрацювання й поширення відомостей про освітню систему чи окремі її елементи (М. Бершадський, Л. Кондрашова, О. Майоров, З. Рябова, С. Шишов та ін.);

- оцінювання й поточна регуляція освітнього процесу (Г. Єльнікова, О. Ляшенко, В. Репкін та ін.);

- система тривалого та наукового спостереження за навчальним процесом (А. Дахін, Т. Лукіна, Р. Яковлева та ін.);

- лонгітюдна діагностика (метод «повздовжнього зрізу», коли відбувається багаторазове обстеження одних і тих же осіб протягом тривалого часу) (В. Безпалько).

Ототожнення педагогічного моніторингу із суміжними поняттями (оцінюванням, контролем, спостереженням, діагностикою тощо) відбувається через присутність у ньому окремих елементів змісту останніх. У кожному з існуючих його визначень відображено одну зі сторін, важливу грань, без якої він утратив би свою багатобачність. Водночас позитивним можна вважати, що ряд учених розглядають педагогічний моніторинг як систему, яка відображає моніторинговий процес.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволив виокремити такі характеристики системи педагогічного моніторингу: комплексність і аналітичність; відкритість та дієвість; штучність і спеціальну організованість, цілісність і стабільність; цілеспрямованість і мобільність.

Моніторинг якості процесу навчання відноситься до внутрішньошкільного педагогічного моніторингу, об'єктом відстеження якого є якість результатів процесу навчання. Тому моніторингу якості процесу навчання притаманні всі характеристики системи педагогічного моніторингу.

У дисертаційному дослідженні якість процесу навчання визначено як результати досягнення мети навчання у процесі дидактичної взаємодії вчителів і учнів, що відповідають чітко визначеним критеріям і показникам якості.

Відповідно до проведеного теоретичного аналізу й узагальнення наукової літератури вихідне для цієї роботи поняття «моніторинг якості процесу навчання» визначено як цілеспрямоване, науково обґрунтоване, динамічне, безперервне, системно організоване відстеження результатів процесу навчання з метою виявлення їхньої відповідності до чітко визначених критеріїв і показників якості, яке здійснюється у ході збирання, опрацювання, систематизації, аналізу, оцінювання, інтерпретації моніторингової інформації та забезпечує прогнозування й коригування їх досягнення.

Згідно з положеннями компетентнісного підходу в цьому дослідженні моніторинг якості процесу навчання у старшій школі було спрямовано передусім на відстеження таких результатів навчання, як сформованість навчальної діяльності старшокласників (ключова компетентність – уміння вчитися) і сформованість предметної компетенції (знання, вміння, навички учнів з предмета та їхнє власне ставлення до його вивчення).

З урахуванням структури навчальної діяльності учнів і класифікації вмінь учнів (за О. Савченко) у ході дослідження виокремлено та теоретично обґрунтовано критерії й показники сформованості навчальної діяльності (вміння вчитися): мотиваційно-цільовий (зацікавленість навчанням, бажання докладати зусиль)

зусилля для досягнення успіхів у навчальній діяльності; здатність самостійно визначати мету діяльності або приймати мету вчителя й організувати свою працю для досягнення цієї мети); змістовий (уміння відбирати або знаходити потрібні знання, способи для розв'язання навчальних задач; здатність виконувати в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції); оцінно-рефлексивний (здатність до самоконтролю, самоаналізу та самокоригування власної діяльності).

З огляду на сутність предметної компетенції учнів як сукупності знань, умінь і характерних рис у межах предмета, що дозволяє особистості виконувати певні дії через власне ставлення, виокремлено критерії та показники її сформованості: мотиваційно-цільовий (пізнавальний інтерес і потреба до вивчення предмета; власне ставлення учнів до предмета); змістовий (навчальні досягнення учнів з предмета; тривожність під час вивчення предмета); оцінно-рефлексивний (уміння перевіряти та оцінювати навчальні досягнення з предмета).

Виокремлено й охарактеризовано рівні якості результатів процесу навчання (високий, достатній, середній, низький), розмежування яких проводилось за виразністю показників, які характеризують сутнісні ознаки ключової компетентності учнів «уміння вчитися» та їхньої предметної компетенції.

У другому розділі «Програма організації та проведення моніторингу якості процесу навчання у старшій школі» подано аналіз стану педагогічної практики з досліджуваної проблеми, розроблено модель моніторингу якості процесу навчання в старшій школі, визначено й теоретично обґрунтовано сукупність дидактичних умов забезпечення ефективності реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

Розв'язання поставлених завдань зумовило необхідність вивчення стану досліджуваного феномену в практиці старшої школи. У зв'язку з цим проведено констатувальний етап експерименту, яким охоплено 531 учень старших класів, 12 педагогів, шкільні психологи (8 осіб), методисти районного методичного центру (2 особи) та адміністрація (16 директорів і заступників директорів з навчальної роботи) загальноосвітніх навчальних закладів м. Кривого Рогу Дніпропетровської області: КЗСШ № 4; КЗШ № 7; КЗШ № 51; КЗШ № 52; КЗШ № 63; КЗШ № 86; КЗШ № 87; КЗШ № 126. Констатувальний етап експерименту проводився в природних умовах упродовж 2009–2010 н. р. на прикладі вивчення курсу фізики із застосуванням таких методів дослідження: інтерв'ювання старшокласників і вчителів з метою вивчення стану організації та проведення моніторингу якості процесу навчання в старшій школі; педагогічне спостереження, експертне оцінювання та аналіз результатів діяльності учнів старших класів для збирання й узагальнення первинних даних щодо встановлення вихідного рівня сформованості їхньої навчальної діяльності (ключова компетентність – уміння вчитися) і предметної компетенції; анкетування та тестування учнів для визначення рівневої характеристики показників якості результатів їхнього навчання.

За результатами дослідження встановлено:

1) низький рівень сформованості навчальної діяльності мають 23,5 % учнів контрольних і 26,0 % експериментальних класів, середній рівень мають 42,5 % учнів контрольних і 39,8 % експериментальних класів, достатній рівень – 25,0 % учнів

контрольних класів і 26,8 % експериментальних класів; високий рівень – відповідно 9,0 % та 7,4 % учнів;

2) низький рівень сформованості предметної компетенції учнів мають 23,3 % учнів контрольних і 24,8 % експериментальних класів, середній рівень мають 41,3 % учнів контрольних і 39,1 % експериментальних класів, достатній рівень – 24,8 % учнів контрольних класів та 26,1 % експериментальних класів; високий рівень – відповідно 10,6 % та 10,0 % учнів;

3) перевага середнього рівня сформованості навчальної діяльності та предметної компетенції старшокласників, а також значний відсоток учнів, якість результатів навчання яких перебуває на низькому рівні, спричиняються низкою обставин: низьким рівнем пізнавального інтересу до вивчення предмета, недостатньою мотивацією до навчання, невмінням планувати навчальну діяльність, визначати її мету та прогнозувати результат, відсутністю систематичності в розумовій діяльності, самоконтролю, звичкою учнів працювати за зразком, репродуктивно відтворювати інформацію, надану вчителем, не вміння перетворювати цю інформацію на спосіб діяльності, утратою довіри учнів щодо об'єктивності оцінювання вчителями їхніх навчальних досягнень;

4) у практиці загальноосвітніх навчальних закладів має місце недооцінка позитивних наслідків, щодо активного включення учнів до самоконтролю, самоаналізу та самокоригування навчальної діяльності; акцентування уваги вчителів не на самому процесі засвоєння навчального матеріалу, а лише на його результатах; упереджене та необ'єктивне оцінювання навчальних досягнень старшокласників; одноманітність форм проведення занять і методів навчання; нерівномірний розподіл учителем часу уроку тощо.

Методом інтерв'ювання та педагогічного спостереження встановлено, що моніторинг вважається вчителями понаднормовим навантаженням; у ході навчання проводяться лише поодинокі моніторингові заходи, відсутня систематичність і системність їх проведення; моніторинговий інструментарій не відповідає критеріям якості; відсутня програма проведення моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

Аналіз наукової літератури та педагогічного досвіду дозволив розробити структурну модель моніторингу якості процесу навчання в старшій школі. В основу створення моделі покладено теоретичні положення та практичні рекомендації в галузі освітнього моніторингу В. Бикової, Л. Назарової, Т. Строкової, Л. Туркіної. Модель включає мету й результат, підходи і принципи, на яких повинен ґрунтуватися моніторинг якості процесу навчання в старшій школі, етапи його організації та проведення, форми, методи, засоби, та дидактичні умови, що сприяють досягненню поставленої мети (рис. 1).

Модель моніторингу якості процесу навчання в старшій школі становить загальну схему або план діяльності з цілеспрямованого відстеження динаміки змін якості результатів процесу навчання учнів.

Структура моделі базується на реалізації особистісно-орієнтованого, системно-діяльнісного, ресурсного підходів і на принципах прогностичності, об'єктивності, рефлексивності, комплексності до організації моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

Рис. 1. Структурна модель моніторингу якості процесу навчання в старшій школі

Означені підходи передбачають суб'єкт-суб'єктну взаємодію вчителів й учнів на рівноправних позиціях, що забезпечує підвищення свободи учасників моніторингу, їхньої самоактуалізації тощо.

Реалізація моніторингу якості процесу навчання в старшій школі є складним, динамічним процесом. Через узагальнення виявлених у ході констатувального етапу експерименту негативних тенденцій у процесі навчання визначено та теоретично обґрунтовано сукупність дидактичних умов, які забезпечують ефективність реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі, а отже, спрямовані передусім на подолання виявлених негативних тенденцій.

Дидактичними умовами, що забезпечують ефективність реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання у старшій школі, є: інтеграція вимог особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів; включення учнів до процесів САМО (самоконтролю, самоаналізу та самокоригування тощо); упровадження контролю-діагностичної програми I_test; дидактичне забезпечення та методична підтримка суб'єктів моніторингу щодо його організації та проведення.

Позитивний вплив перерахованих дидактичних умов на ефективність реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі можливий тільки в їхній єдності та взаємозумовленості.

У третьому розділі «Дослідно-експериментальна перевірка дидактичних умов моніторингу якості процесу навчання у старшій школі» нами експериментально перевірено вплив визначених дидактичних умов на ефективність реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

Визначений стан проблеми в практиці загальноосвітньої школи зумовив необхідність проведення формувального етапу експерименту, що мав на меті експериментальну перевірку дидактичних умов, які б забезпечували ефективність реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання у старшій школі. Формувальний етап експерименту проводився на базі загальноосвітніх навчальних закладів м. Кривого Рогу Дніпропетровської області протягом 2010–2011 н.р. під час вивчення старшокласниками курсу фізики.

Основу дослідно-експериментальної роботи склала структурна модель, що відповідає структурі та змісту моніторингу якості процесу навчання в старшій школі (рис. 1). Метою експериментальної частини дослідження була перевірка робочої гіпотези, суть якої полягає в тому, що ефективність реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі буде забезпечена при дотриманні визначених дидактичних умов.

Формувальний експеримент мав етапний характер. На першому (підготовчо-орієнтаційному) етапі реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі відбувалося усвідомлення вчителями та учнями необхідності організації та проведення моніторингових заходів з метою підвищення якості результатів процесу навчання, опанування ними алгоритму діяльності в режимі моніторингу; передбачалося створення усього необхідного арсеналу моніторингового інструментарію та ознайомлення з ним усіх суб'єктів моніторингу.

Розв'язані такі завдання: підготувати суб'єктів моніторингу до його організації та проведення за визначеною сукупністю дидактичних умов, змотивувати їх до цілеспрямованого відстеження якості результатів процесу навчання за

виокремленими критеріями й показниками; створити в остаточному вигляді стандартизований об'єктивний моніторинговий інструментарій (анкети, діагностичні методики, комплекс контрольних робіт, тести, технологічні карти, сигнальні листи тощо).

Засобами реалізації, перш за все, були: створений дидактичний пакет для організації та проведення моніторингу якості процесу навчання в старшій школі, який містить: діагностичні матеріали для моніторингових відстежень (конкретні діагностичні методики щодо оцінювання якості результатів процесу навчання в старшій школі; анкети, опитувальники; відомості про індивідуальні особливості учнів старших класів), інформаційні джерела (наукову, спеціальну літературу з організації моніторингових досліджень; інформаційно-пошукові та інформаційно-довідкові бази даних; авторський понятійно-термінологічний словник з теорії та практики моніторингу якості процесу навчання в загальноосвітніх навчальних закладах), контрольну частину (тексти контрольних робіт; графіки проведення контрольних заходів; критерії, показники оцінки якості результатів процесу навчання старшокласників) і методичні рекомендації з організації та проведення моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

Окрім цього підготовчий етап передбачав відвідування занять спецкурсу «Підготовка вчителів до організації та проведення моніторингу якості процесу навчання у старшій школі», ознайомлення учнів зі створеними формами ведення зошитів індивідуальних досягнень з предмета, сигнальних листів із самоконтролю, технологічних карт; з інструкцією із самостійного планування навчально-пізнавальної діяльності; з основами роботи контрольно-діагностичної програми I_test; зі специфікою створення портфоліо навчальних досягнень й сутністю рейтингової технології оцінювання навчальних досягнень тощо.

На підготовчо-орієнтаційному етапі пріоритетного значення набула дидактична умова дидактичного забезпечення та методичної підтримки суб'єктів моніторингу щодо його організації та проведення.

На другому (процесуально-діяльнісному) етапі відбувалося проведення всіх моніторингових заходів за обраними методами, формами й засобами, активно збиралася моніторингова інформація.

Розв'язувалися такі завдання: формування в учнів уміння ставити цілі, планувати й організувати власну навчальну діяльність; стимулювання високої навчальної мотивації старшокласників та їхньої пізнавальної діяльності; забезпечення суб'єктної участі старшокласників в оцінюванні власних навчальних досягнень; стимулювання творчості школяра, його самостійності, спроможності до самоконтролю; формування в старшокласників умінь виявляти й критично аналізувати помилки та недоліки в роботі, знаходити шляхи їх виправлення власними силами; підвищення об'єктивності, оперативності та комплексності оцінювання якості результатів процесу навчання тощо.

Етап передбачав превалювання таких дидактичних умов: 1) інтеграції вимог особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів; 2) включення учнів до процесів САМО (самоконтролю, самоаналізу та самокоригування тощо); 3) упровадження контрольно-діагностичної програми I_test.

Реалізація дидактичної умови інтеграції вимог особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів передбачала: диференціацію домашніх завдань, контрольних робіт відповідно до індивідуальних відмінностей старшокласників; індивідуально орієнтовану допомогу учням в усвідомленні власних потреб, інтересів, цілей навчання; підтримку старшокласників у творчому самовтіленні; впровадження методу оцінювання портфоліо (оцінювання досягнень учнів протягом навчального року з позиції творчості, їхньої здатності до самостійної пошукової діяльності) і рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень старшокласників (диференціація різноманітних видів діяльності за рейтинговою системи оцінювання дозволяло кожному учневі обрати для себе найоптимальніші види діяльності відповідно до індивідуальних здібностей, надавало йому більшої впевненості у власних силах).

Засобами реалізації дидактичної умови включення учнів до процесів САМО (самоконтролю, самоаналізу та самокоригування тощо) були: технологічні карти старшокласників із самоконтролю й самокоригування навчальної діяльності; сигнальні листи самоконтролю учнів (під час виконання навчально-пізнавальної роботи; для самооцінки позицій при вивченні навчальної теми, просування у засвоєнні навчальної теми тощо); зошити індивідуальних досягнень старшокласників (своєрідний стимул навчання, що дозволяє учням бачити складнощі, які виникають під час вивчення відповідної теми, проводити рефлексію та коригування отриманих результатів); інструкція із самостійного планування учнями навчально-пізнавальної діяльності; програма коригувальної роботи вчителя з учнями.

Реалізація дидактичної умови впровадження контрольно-діагностичної програми I_test передбачала створення банку стандартизованих тестів і проведення тестування учнів з метою об'єктивного визначення рівнів їхніх навчальних досягнень з допомогою контрольно-діагностичної програми I_test, що складається з серверної та клієнтської частин. Серверна частина слугувала для введення й коригування питань, створення та коригування тестів, аналізу результатів проходження тестів учнями. Клієнтська частина передбачала вибір і проходження тестів, перегляд результатів проходження тестів. Протягом тестування вчитель міг стежити за проходженням тестів учнями в «прямому ефірі», бачити, які варіанти відповідей обираються. Дуже зручною була можливість одразу після проходження тесту роздруковувати результат.

На третьому (аналітично-коригувальному) етапі відбувалося опрацювання та аналіз моніторингової інформації з допомогою методів математичної статистики (всі статистичні розрахунки здійснювалися з допомогою прикладної програми Microsoft Excel), можливостей когнітивної графіки (візуалізації) тощо.

Четвертий (результативно-узагальювальний) етап передбачав узагальнення зібраної моніторингової інформації й доведення підсумків до суб'єктів моніторингу.

На основі отриманих результатів реалізованої моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі розроблено методичні рекомендації з подальшої організації та проведення моніторингових досліджень у загальноосвітніх навчальних закладах.

Про ефективність розробленої моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі, що реалізовувалась за визначеною сукупністю дидактичних умов,

свідчить позитивна динаміка змін у рівнях якості результатів процесу навчання учнів експериментальних класів порівняно з учнями контрольних класів після завершення експерименту. Цю інформацію отримано за допомогою проведення комплексної діагностики учнів контрольних і експериментальних класів за всіма показниками якості результатів процесу навчання з використанням методів вторинної обробки результатів (анкетування, тестування, інтерв'ювання, комплексу контрольних робіт тощо). Порівняльні результати підсумкової діагностики учнів контрольних та експериментальних класів на початку та після завершення експерименту подано в таблиці 1.

Співвідношення між рівнями сформованості навчальної діяльності учнів контрольних та експериментальних класів (уміння вчитися) та їхньої предметної компетенції після завершення експерименту представлено на рис. 2.

Таблиця 1

Порівняльні результати підсумкової діагностики контрольних і експериментальних класів на початку та після завершення експерименту (у %)

Результати процесу навчання	Рівні сформованості результатів процесу навчання	Контрольні класи (274 учні)		Експериментальні класи (257 учнів)	
		На початку експерименту	Після завершення експерименту	На початку експерименту	Після завершення експерименту
Сформованість навчальної діяльності (уміння вчитися)	Високий	9,0	9,1	7,4	17,1
	Достатній	25,0	24,9	26,8	39,0
	Середній	42,5	42,9	39,8	34,4
	Низький	23,5	23,1	26,0	9,5
Сформованість предметної компетенції	Високий	10,6	10,4	10,0	17,3
	Достатній	24,8	24,9	26,1	41,0
	Середній	41,3	41,0	39,1	38,7
	Низький	23,3	23,7	24,8	3,0

Рис. 2. Порівняльний розподіл рівнів сформованості навчальної діяльності та предметної компетенції учнів контрольних і експериментальних класів після завершення експерименту

Аналіз результатів виявив суттєві відмінності між рівнями сформованості результатів процесу навчання старшокласників експериментальних і контрольних класів після завершення експерименту. Так, якщо в контрольних класах високий і достатній рівень сформованості навчальної діяльності показали 9,1 % та 24,9 % учнів, а предметної компетенції – 10,4 % та 24,9 %, то в експериментальних класах ці відсотки значно вищі – 17,1 % та 39,0 %; 17,3 % та 41,0 % відповідно.

Статистичну значущість відмінностей результатів, отриманих в експериментальних і контрольних класах, було доведено з допомогою використання χ^2 -критерію Пірсона.

Аналіз результатів дозволяє стверджувати, що реалізація моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі за визначеною сукупністю дидактичних умов виявилася успішною, адже засвідчила позитивну динаміку змін якості результатів процесу навчання в старшій школі за всіма виокремленими показниками.

ВИСНОВКИ

Виконані задачі та підтверджена гіпотеза є підставою для формулювання **загальних висновків:**

1. У дисертації проведено теоретичний аналіз джерел з проблеми дослідження і виявлено різні підходи до ведення внутрішньошкільного педагогічного моніторингу. У працях дослідників педагогічний моніторинг виступає як тривале спостереження; форма організації, збирання, збереження, опрацювання та розповсюдження інформації; діагностика; контроль; оцінювання; відстеження; вид інформаційної діяльності тощо. Ототожнення педагогічного моніторингу із суміжними поняттями (оцінюванням, контролем, спостереженням, діагностикою тощо) відбувається через присутність у ньому окремих елементів змісту останніх. У кожному з існуючих його визначень відображена одна зі сторін, важлива грань, без якої він утратив би свою багатоаспектність.

З'ясовано, що педагогічний моніторинг є системно-організованим відстеженням, яке характеризується такими ознаками: комплексністю і аналітичністю; відкритістю і дієвістю; цілеспрямованістю і мобільністю; стабільністю і цілісністю; штучністю і спеціальною організованістю.

Моніторинг якості процесу навчання відноситься до внутрішньошкільного педагогічного моніторингу, об'єктом відстеження якого є якість результатів процесу навчання. Тому моніторингу якості процесу навчання притаманні всі характеристики системи педагогічного моніторингу.

Поняття «якість процесу навчання» визначено як результати досягнення мети навчання у процесі дидактичної взаємодії вчителів та учнів, що відповідають чітко визначеним критеріям і показникам якості.

Уточнено сутність поняття «моніторинг якості процесу навчання» як цілеспрямованого, науково обґрунтованого, динамічного, безперервного, системно-організованого відстеження результатів процесу навчання з метою виявлення їхньої відповідності до чітко визначених критеріїв і показників якості, яке здійснюється в ході збирання, опрацювання, систематизації, аналізу, оцінювання, інтерпретації моніторингової інформації та забезпечує прогнозування та коригування їх досягнення.

Визначено й охарактеризовано критерії та показники, за якими відстежується якість результатів процесу навчання. Зокрема сформованість навчальної діяльності учнів (уміння вчитися) встановлюється за такими критеріями і показниками якості: мотиваційно-цільовим (зацікавленістю навчанням, бажанням докладати зусилля для досягнення успіхів у навчальній діяльності; здатністю самостійно визначати мету діяльності або приймати мету вчителя й організувати свою працю для досягнення цієї мети); змістовим (умінням відбирати або знаходити потрібні знання, способи для розв'язання навчальних задач; здатністю виконувати в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції); оцінно-рефлексивним (здатністю до самоконтролю, самоаналізу та самокоригування своєї діяльності).

Сформованість предметної компетенції визначається за такими критеріями й показниками якості: мотиваційно-цільовим (пізнавальним інтересом і потребою до вивчення предмета; власним ставленням учнів до предмета); змістовим (навчальними досягненнями учнів з предмета; тривожністю під час вивчення предмета); оцінно-рефлексивним (умінням перевіряти та оцінювати навчальні досягнення з предмета).

2. Створено структурну модель моніторингу якості процесу навчання, що являє собою певну чітко встановлену сукупність взаємозалежних і взаємопов'язаних структурних елементів цілеспрямованого відстеження динаміки змін якості результатів процесу навчання. Модель містить такі структурні елементи: мету й результат, підходи і принципи, на яких повинен ґрунтуватися моніторинг якості процесу навчання в старшій школі, етапи його організації та проведення, форми, методи, засоби, та дидактичні умови, що сприяють досягненню поставленої мети.

3. Теоретично обґрунтовано сукупність дидактичних умов, що сприяють ефективності реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі, а саме: інтеграції вимог особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів; включення учнів до процесів САМО (самоконтролю, самоаналізу та самокоригування тощо); впровадження контрольно-діагностичної програми I_test; дидактичного забезпечення та методичної підтримки суб'єктів моніторингу щодо його організації та проведення.

4. Експериментально перевірено вплив сукупності визначених дидактичних умов на ефективність реалізації моделі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі, яка здійснюється поетапно та базується на принципах об'єктивності, комплексності, відкритості, систематичності, рефлексивності та прогностичності.

Аналіз результатів педагогічного експерименту дозволив виявити стійку позитивну динаміку якості результатів процесу навчання в експериментальних класах після завершення формульованого етапу експерименту порівняно з його початком і незначну зміну показників якості результатів процесу навчання в контрольних класах, що підтвердило значущість впливу сукупності дидактичних умов на результативність моніторингу.

5. Розроблено й упроваджено у процес навчання старшої школи методичні рекомендації з організації й проведення моніторингу якості процесу навчання за визначеною сукупністю дидактичних умов, понятійно-термінологічний словник з теорії та практики моніторингу якості процесу навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Таким чином, отримані результати дозволяють стверджувати, що в процесі дослідно-експериментальної роботи сформульовану в дослідженні гіпотезу підтверджено, мету досягнуто й поставлені задачі виконано.

Проведене дослідження, звісно, не висчерпує всіх аспектів розглядуваної проблеми та не претендує на повноту вивчення й висвітлення питань, пов'язаних з упровадженням моніторингу якості процесу навчання в шкільну практику. Подальші дослідження проблеми варто пов'язати з розробленням педагогічних умов моніторингу якості самостійної роботи учнів, висвітлення його виховного потенціалу, вивченням зарубіжного досвіду впровадження моніторингу в загальноосвітні навчальні заклади.

З вивченням цих питань, слід уважати, пов'язане подальше вдосконалення якості навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах України.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Методичні рекомендації, словники

1. Макаренко І.Є. Організація та проведення моніторингу якості процесу навчання у старшій школі : [методичні рекомендації] / І.Є. Макаренко. – Кривий Ріг, 2011. – 83 с.
2. Макаренко І.Є. Теорія і практика моніторингу якості процесу навчання у ЗНЗ : [короткий понятійно-термінологічний словник] / І.Є. Макаренко. – Кривий Ріг, 2011. – 65 с.

Статті у наукових фахових виданнях

3. Макаренко І.Є. Організація моніторингу якості процесу навчання у сучасній школі / І.Є. Макаренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія № 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи» : зб. наук. праць / за ред. В.П. Сергієнка. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 22. – С. 251–256.
4. Макаренко І.Є. Педагогічний моніторинг як система / І.Є. Макаренко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наукових праць / гол. ред. В.К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2010. – Вип. 27. – С. 204–209.
5. Макаренко І.Є. Застосування педагогічної кваліметрії у сучасних моніторингових дослідженнях / І.Є. Макаренко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наукових праць / гол. ред. В.К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2010. – Вип. 29. – С. 374–381.
6. Макаренко І.Є. Проблема моніторингу в педагогічній теорії і практиці / І.Є. Макаренко // Рідна школа. – 2010. – № 7–8. – С. 47–51.
7. Макаренко І.Є. Побудова системи завдань для визначення навчальних досягнень старшокласників у ході моніторингу якості процесу навчання / І.Є. Макаренко // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» / за заг. ред. Є.І. Коваленко ; Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – № 7. – С. 149–152.

8. Макаренко І.Є. Принципи організації моніторингу якості процесу навчання у ЗНЗ / І.Є. Макаренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія № 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»: зб. наук. праць / за ред. В.П. Сергієнка. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 27. – С. 153–159.

9. Макаренко І.Є. Моніторинг якості процесу навчання як засіб поліпшення підготовки старшокласників до ЗНО / І.Є. Макаренко // Рідна школа. – 2011. – № 7. – С. 28–33.

Матеріали і тези науково-практичних конференцій

10. Макаренко І.Є. Педагогічний моніторинг у системі освіти / І.Є. Макаренко // Збірник матеріалів XII Регіональної науково-практичної конференції «Євронаука – 2009», 24 квітня 2009 р., Кривий Ріг. – Київ: Вид-во Європейського університету, 2010. – С. 159–163.

11. Макаренко І.Є. Моніторинг якості процесу навчання старшокласників на бінарно-рефлексивній основі / І.Є. Макаренко // Abstracts. Second International summer school «Educational measurement: teaching reseach and practice», September 18–25, 2010, Foros (Crimea, Ukraine). – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – С. 23–25.

12. Макаренко І.Є. Моніторинг якості процесу навчання старшокласників як засіб інформаційного забезпечення управління освітою / І.Є. Макаренко // Управління в освіті: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, 14–16 квітня 2011 р., Львів / відп. ред. Л.Д. Кизименко. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 182–183.

13. Макаренко І.Є. Педагогічний аналіз як невід’ємна складова педагогічного моніторингу / І.Є. Макаренко // Матеріали Міжнародного форуму фахівців з освітніх вимірювань. – К.: НПУ, 2012. – С. 70–71.

АНОТАЦІЇ

Макаренко І.Є. Дидактичні умови моніторингу якості процесу навчання у старшій школі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

Дисертацію присвячено проблемі моніторингу якості процесу навчання в старшій школі, а саме питанню підвищення якості результатів процесу навчання шляхом проведення моніторингу за певної сукупності дидактичних умов. У дослідженні розглянуто сутність педагогічного моніторингу, його основні характеристики, проаналізовано стан моніторингу в масовій шкільній практиці.

Розроблено структурну модель моніторингу якості процесу навчання в старшій школі, що являє собою певну чітко встановлену сукупність взаємозалежних та взаємопов’язаних структурних елементів цілеспрямованого відстеження динаміки змін якості результатів процесу навчання.

Визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено дидактичні умови, що забезпечують ефективність моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

Розроблено методичні рекомендації щодо організації та проведення моніторингу якості процесу навчання в практиці роботи загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: педагогічний моніторинг, дидактичні умови, моніторинг якості процесу навчання, структурна модель моніторингу якості процесу навчання в старшій школі.

Макаренко И.Е. Дидактические условия мониторинга качества процесса обучения в старшей школе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. - Киев, 2012.

Диссертация посвящена проблеме мониторинга качества процесса обучения в старшей школе, а именно вопросу повышения качества результатов процесса обучения путем проведения мониторинга при выполнении ряда дидактических условий. В исследовании рассмотрена сущность педагогического мониторинга, его основные характеристики, проанализировано состояние мониторинга в массовой школьной практике.

На основании анализа сущности и особенностей педагогического мониторинга, анализа понятий «качество», «процесс обучения», «качество процесса обучения», уточнена сущность понятия «мониторинг качества процесса обучения» как целенаправленного, динамичного, системно-организованного отслеживания результатов процесса обучения с целью выявления их соответствия четко определенным критериям и показателям качества, которое совершается в процессе сбора, обработки, систематизации, анализа, оценивания, интерпретации мониторинговой информации и обеспечивает прогнозирование и корректирование их достижения.

Уточнены и конкретизированы в соответствии с задачами исследования критерии и показатели качества результатов процесса обучения. В частности сформированность учебной деятельности устанавливается по таким критериям и показателям: мотивационно-целевому (заинтересованности обучением, желанию прилагать волевые усилия для достижения успехов в учебной деятельности; способности самостоятельно определять цель деятельности или принимать учительскую, а также организовывать свою работу для достижения этой цели); содержательному (умению отбирать или находить необходимые знания, способы для решения учебных задач; способности выполнять в некоторой последовательности сенсорные, умственные или практические действия, приемы, операции); оценочно-рефлексивному (способности к самоконтролю, самоанализу и самокорректированию учебной деятельности). В свою очередь сформированность предметной компетенции определяется такими критериями и показателями качества: мотивационно-целевым (познавательным интересом и потребностью в изучении предмета; собственным отношением учеников к предмету); содержательным (учебными достижениями по предмету; тревогомностью во время изучения предмета); оценочно-рефлексивным (умением проверять и оценивать учебные достижения по предмету).

Разработана структурная модель мониторинга качества процесса обучения в старшей школе, представляющая собой определенную совокупность

взаимозависимых структурных элементов целенаправленного отслеживания динамики изменений качества результатов процесса обучения.

Определены, теоретически обоснованы и экспериментально проверены дидактические условия мониторинга качества процесса обучения старшеклассников, которые обеспечивают эффективность мониторинга, а именно: обеспечение интеграции требований личностно-ориентированного, деятельностного и компетентностного подходов; включение учащихся в процессы САМО (самоконтроль, самоанализ, самокорректирование); внедрение контрольно-диагностической программы I_test; дидактическое обеспечение и методическая поддержка субъектов мониторинга по его организации и проведению.

Разработаны методические рекомендации по вопросам организации и проведения мониторинга качества процесса обучения в старшей школе в соответствии с определенной совокупностью дидактических условий.

Результаты экспериментальной работы подтвердили позитивное влияние дидактических условий на эффективность мониторинга качества процесса обучения в старшей школе.

Ключевые слова: педагогический мониторинг, дидактические условия, мониторинг качества процесса обучения, структурная модель мониторинга качества процесса обучения в старшей школе.

Makarenko I.E. Didactic conditions of monitoring the quality of the process of learning in senior school. – Manuscript.

Dissertation to obtain a degree of Candidate of pedagogic sciences at the speciality 13.00.09 – theory of education. – National Pedagogy University named after M.P. Drahomanov. – Kyiv, 2012.

The thesis deals with the monitoring issues of the learning quality in senior school, namely the quality results of the process of learning through the monitoring under specified didactic conditions. The study reviews the essence of the pedagogical monitoring, its main features, as well as the analysis of monitoring in school practice.

The structural monitoring model of the quality of learning in senior school has been developed. This model represents the certain clearly established set of interdependent and interrelated structural elements of the targeted monitoring of the dynamics in the quality changes of the learning process results.

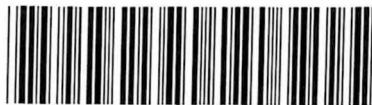
The didactic conditions, ensuring the effectiveness of the monitoring quality of the process of learning in senior school have been defined, theoretically substantiated and experimentally verified.

Methodical recommendations have been developed for the organization and monitoring the quality of the learning processes in the practice of comprehensive educational institutions.

Key words: Pedagogical monitoring, didactic conditions, monitoring of the quality of learning, the structural monitoring model of the learning quality in the senior school.

НБ НПУ

100154579

Ірина Євгенівна Макаренко

Дидактичні умови моніторингу якості процесу навчання у старшій школі

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання

Підписано до друку 26.09.2012.
Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. – 1,4. Авт. арк. – 0,9.
Тираж 100 пр.

Друкарня СПД Щербенок С. Г.
Свідоцтво ДП 126-р від 12.10.2004.
вул. Рокосовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027.
(0564) 92-20-77.

скальвотч